

Kültür Coğrafyamız ve Mevlevilik

Adnan Karaismailoğlu*

Mevlânâ ve Mevlevilik üzerine yapılan değerlendirmelere geniş bir coğrafyadan bakarak başlamak uygun olacaktır. Mevlânâ'nın doğduğu bölge, X. asrın ikinci yarısından XIII. asrın ilk yıllarına kadar Gazne merkezli Gazneli Devleti (351-582/963-1186), Merv, Nişabur, Rey ve İsfahan merkezli Büyük Selçuklu Devleti (431/1040-552/1157) ile Hârizmşahlar'ın (1097-1231) hâkimiyet alanı içerisindedi. Bu bölgeler İslamiyetle buluşurken de bölge halkının ve yönetimdekilerin en azından önemli kısmının Türk asıllı olduğuna dair tarihî kaynaklarda bilgiler mevcuttur. Maverâünnahir/Batı Türkistan ve Horasan İslamiyetle buluştuktan sonra ilk önemli devlet kabul edilen Sâmânîlerin (287/-395/900-1005) güçlü emirleri/beyleri Türk asıllıydı. Gazneli Devletini oluşturan Türk asıllı sultan ve güçler bu yapıdan oluşmuştu. Bu varlığın idari ve kültürel yansımaları bu yüzyıllarda yaşayan şairlerin şiirlerinde açık bir şekilde görülmektedir¹. Bütün bu genel bakış Mevlânâ'nın doğduğu ve muhtemelen altı, yedi yaşlarına kadar bulunduğu Belh, Vahş ve Semerkand şehirlerinin mazisi ve siyasi tarihi için elbette konumuz içerisinde dikkate alınmalıdır.

Hız. Mevlânâ'nın babası Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled (öl. 1231) 1146 yılında veya civarında Büyük Horasan'da dünyaya gelmiş, Belh (Afganistan), Vahş (Tacikistan), Semerkand (Özbekistan) ve belki diğer bazı yerleşim merkezlerinde de bulunduktan sonra 70 gibi bir yaşta Larande'ye (Karaman) ulaşmıştır. Mevlânâ ile büyük beraberliği olan oğlu Sultan Veled (doğ. 1226) ise 1312 yılında gözlerini dünyaya kapatmıştır. Dede, baba ve torunun çok canlı ve özellikli bir şekilde yaşadığı coğrafya ile birlikte 150 yılı aşkın bir dönemin ilmî, tasavvufi ve kültürel kimliği, onların binlerce sayfa tutan eserlerinde anlaşılır ve görülür bir şekilde izlenebilmektedir.

¹ Adnan Karaismailoğlu, *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, (Ankara: Akçağ Yay. , 2000), s. 35-59.

Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled, yolculuğu sırasında uğradığı şehirlerde daima devlet adamlarının ve ilim erbabının teveccühünü kazanmış bir zattı. Anadolu Selçuklularının en güçlü sultanlarından olan Alâaddîn Keykubâd I (slt.1220-1237), Konya'daki ikameti esnasında ona büyük hürmet göstermiş, hatta onun müridi olmuştu. Sultan Veled, Sipehsâlâr ve Eflâkî bu hususta birçok bilgi vermekte ve beraberliklerinden söz etmektedirler. Aileye yönelik bu ilgi ve hürmet, bu asra kadar devam etmiştir².

Mevlânâ'nın eserlerinde Gazneli Sultan Mahmûd, adı ve özellikleriyle birlikte örnek bir şahsiyet olarak yer almaktadır. Mevlânâ, Selçuklu sultanları Sultan Sencer ve Sultan Alparslan'ı da özel bir şekilde anmaktadır. Sadece birkaç örnek şu şekildedir:

شمس تبریزی تویی سلطان سلطانان جان چون تو محمودی نیامد همچو من دیگر ایاز

*Şems-i Tebrîzî, can sultanlarının sultanı sensin; senin gibi bir Mahmud, benim gibi başka bir Ayaz gelmedi*³.

آن روز که پردلان گریزند در عین و غا چو سنجر آیم

*Yiğitlerin kaçtığı gün savaşın ortasına Sencer gibi gireni*⁴.

ما هزاران مرد شیر الپ ارسلان با دو سه غریبان سست نیم جان

*Biz, iki üç çıplak, güçsüz ve yarı canlı karşısında binlerce aslan gibi adamız, Alparslan'ız*⁵.

Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde Türk adıyla ve Türklerle ilgili ifadeler dikkat çekici bir şekilde yer bulmuştur. Az sayıdaki bazı kullanımlar Türk veya Oğuz isimlendirmesi için bir derece olumsuzluk içermekte olsa da çoğunluk itibarıyla Türk adı olumlu ve üstün sıfatlarla

² Veled Çelebi İzbudak, *Menâkib-i Hazret-i Mevlânâ* (Konya Vilayeti Salnâmesi içerisinde s. 748-826.), (İstanbul, 1330/1914), s. 748 vd.

³ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*; Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, Külliyyât-ı Şems yâ Dîvân-i Kebîr, nşr. B. Furûzânfer, ilk baskı I-VII, (Tahran, 1336- 1345 hş./1957-1966), VIII. cilt Rubâ'iyât, 1342 hş/1963; IX, X. ciltler Fehâris, 1346hş/1967, Gazel nu: 1195, beyit 8.

⁴ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, Gazel nu: 1554, beyit 10.

⁵ *Mesnevî*: Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, nşr. Adnan Karaismailoğlu- Derya Örs, I-III, (Ankara, 2007), V, 3165; Çev. Adnan Karaismailoğlu, I-III, (Ankara, 2007), 4. Defter, beyit 4480.

anılmaktadır. Bu örnekler bazılarınca klasik şiirin bir mazmunu olarak görülse de her durumda anlamlı olmalıdır.

Aşağıdaki örneklerde Türk adı, gerçek değer olan can/ruh karşılığı olarak kullanılmıştır. Özellikle de değerine değer ekleyen Türk övülmektedir.

این بدن خرگاه آمد روح را یا مثال کشتی مر نوح را
تُرک چون باشد بیابد خرگهی خاصه چون باشد عزیز درگهی

*Bu beden, canın otağıdır veya Nuh'un gemisi gibidir.
Türk varsa bir otağ bulur, özellikle de dergâhın azizi olursa⁶.*

صورتت خرگاه دان معنیت تُرک معنیت ملاح دان صورت چو فُلك

*Suretini çadır, manam Türk bil; manam kaptan, suretini gemi
gibi bil⁷.*

فُرخ آن تُرکی که استیزه نهد اسپش اندر خندق آتش جهد
گرم گرداند فرس را آنچنان که کند آهنگ اوج آسمان

*İnat eden ve atı ateş hendeğinden sıçrayan Türk'e ne mutlu!
Atı öyle şahlandırır ki gökyüzünün zirvesine yönelir⁸.*

Sultan Veled de babası Mevlânâ gibi Gazneli Mahmud'a ve Selçuklu sultanı Sencer'e eserlerinde yer vermiştir. Aynı kültürel ve edebî geleneğin örneği olmak üzere onun Sultan Mes'ûd için yazdığı 14 Ağustos 1281 günlü methiyesinden bir beyit şöyledir:

مثالش نیست درمردی به عدل و هم جوامردی به مردی رستمش چاکر به عدلش بنده نوشروان

*Bahadırılıkta, adalet ve cömertlikte benzeri yoktur; yiğitlikte
Rüstem Pehlivan kölesi, adalette Nuşîrevan kuludur⁹.*

Mevlânâ döneminde Anadolu'da farklı kültür çevrelerini temsil eden fikri akımların ve şiddetli taraftarlarının bulunduğu iddiaları

⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, 2/453-454.

⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, 3/530.

⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, 3/3612-3613.

⁹ *Dîvân-ı Sultân Veled*, Yayınlayan F. Nafiz Uzluk, (İstanbul: Uzluk Basımevi, 1941), s. 53, Farsça metin s. 225. Ayrıca mesela Farsça metin s. 111, 146'deki muhtelif beyitler.

makul görünmemektedir. Anadolu'da İran kültürünü ve kimliğini temsil eden bir çevre veya ekol bulunduğunu söylemek, bilgin ve şairlerimizden bazılarını bu özellikte görmek doğru değildir. İlk önce Batılı bazı şarkiyatçılar tarafından ileri sürülen bu iddialar, Türkiye'de de bazı bilim adamlarınca tekrarlanmıştır¹⁰. Mevlânâ'nın doğduğu Belh şehrinin nüfus yapısı ve siyasi tarihi ile atalarına dair kaynaklardaki bilgiler ve onun Mesnevi'sindeki bazı ifadeler, bunun aksinedir.

Gaznelilerin ve Büyük Selçukluların giderek Farslaştığı ve Fars kültürünün etkisinde kaldıkları gibi iddialar, benzer bir yanlış veya kasıtlı değerlendirmelerin ürünüdür. Günümüzde bazı İranlı araştırmacılar Gazneli ve Selçuklu döneminin Farsça yazmış şairlerinin Türkleri ve Türk devlet adamlarını övüp İran mitolojik kahramanlarını küçümsediklerini söylemektedirler¹¹. Bu nedenle eleştirilenler arasında Mevlânâ'nın adı da zikredilmektedir.

Konuya tasavvufi gelenek açısından yaklaşırsak, Mevlânâ ile babası Bahaeddin Veled, birçok tasavvuf büyüğünü anmalarına karşılık, eserlerinde bir tarikat silsilesinden bahsetmemektedir. Ancak onlar için anılan silsilelerde Ahmed-i Gazzâlî, Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ma'rûf-i Kerhî ve Hasan-i Basrî gibi ünlü sufilerin adları öne çıkmaktadır. Bahaeddin Veled'in Necmeddîn-i Kübrâ'nın (öl. 1226) halifesi olduğu, günümüzde tereddütle karşılansa da bazı kaynaklarda yer almaktadır¹². Ayrıca tarikat terbiyesinin dışında sohbet cihetiyle Ahmed-i Gazzâlî, Ebu Bekr-i Nessâc, Ebu Alî Fârmedî ile devam eden başka bir silsileye sahip oldukları nakledilmektedir¹³.

Sözü ilk Anadolu ariflerine ulaştırmadan önce Mevlânâ'nın gönül dünyasının Horasan ve Maverâünnehir irfanıyla alakasına dair bir çerçeve oluşturmak uygun olacaktır. Anadolu tasavvufunda önemli

¹⁰ Adnan Karaismailoğlu, "Modern ve İdeolojik Yaklaşımlar Karşısında Mevlânâ ve Mesnevi", *Konya'da Kültür ve Medeniyet*, Editör: Ümit Savaş Taşkesen, (Konya: TYB Konya Şubesi Yay. , 2007), s. 193-202.

¹¹ Örnek olarak bk. şu eserler: Nâdir-i Vezînpûr, *Medh, Dâğ-ı Neng ber Sîmâ-yi Edeb-i Fârsî*, (Tahran, 1374 hş. /1995), 575 sayfa; Hüseyin-i Rezmî, *Şî'r-i Kuhên-i Fârsî der-Terâzû-yi Nakd-i Ahlâk-i İslâmî*, I-II, (1366 hş. /1987), 134+390 sayfa; Bu eserlerin tenkidi için bkz. Adnan Karaismailoğlu, "Klasik İran Şiirine ve Şairlerine Yöneltilen İdeolojik Tenkitler: Övgü", *Fars Edebiyatının Yüzünde Utanç Damgası ve İslâm Tenkit Terazisinde Eski Fars Şiiri Kitapları*, sayı 10, 2003, s. 7-17.

¹² Mevlânâ, *Mesnevi*, çev. Adnan Karaismailoğlu, (Ankara: Akçağ Yay. , 2013), s. 32-33.

¹³ Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi*, (İstanbul, 1287), cilt 1, s. 26.

yeri olan Ahmed-i Yesevî'nin şeyhi, Yûsuf-i Hemedânî'dir (öl. 1141). O, ünlü İmâm-ı Gazzâlî'nin (öl. 1111) de şeyhi olan Ebû Alî-i Fârmedî'ye bağlanmış, Bağdat, İsfahan ve Semerkant'taki tahsil döneminden sonra Merv ve Herat şehirlerinde irşad ve terbiye ile meşgul olmuştur. Ahmed-i Yesevî Yûsuf-i Hemedânî'ye Buhara'da bağlanmıştır. Daha sonra şeyhi, onu Türkistan'ı irşad etmekle görevlendirmiştir. Mevlânâ'nın övdüğü ve nakiller yaptığı Şeyh Feridüddîn-i Attâr (öl. 1221), Ahmed-i Yesevî'yi Pîr-i Türkistân diye anmaktadır. Konumuz çerçevesinde bu irtibatlar her hâlde dikkate alınmalıdır.

Mevlânâ'nın çevresinde Ahîlerden çok sayıda kişinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ahî Türkoğlu diye tanınan halifesi Çelebi Hüsameddîn Hasan, Konya Ahîlerinin reisinin oğludur. Ahmed Eflâkî'nin, "Yiğitlik ve cömertliğin (Fetâların) sultanı ve zamanın az yetiştirdiği kişilerden olan" diye andığı Ahî Ahmed Şah¹⁴, "Rum'un itibarlı fütüvvet sahiplerinden, temiz insanlardan olan İsa gibi her şeyden sıyrılmış, kademli ve iyi nefesi bulunan ve Mevlânâ'nın, "Benim kardeşim" dediği fütüvvet erbabının sultanı" şeklinde tanıttığı Ahî Muhammed Seyyidâbâdî¹⁵ ile Ahî Sıddîk ve oğlu Ahî Mustafa'nın¹⁶ Ahîlerin önder kişilerinden olduğu anlaşılmaktadır.

Ahîlerle Mevleviler arasındaki yakın münasebetler, Sultan Veled ve oğlu Ulu Arif Çelebi döneminde devam etmiştir. Sultan Veled, divanında Ahî Sadeddîn, Ahî Yûsuf, Ahî Muhammed, Ahî Muhammed Şah, Ahî Emîr Ahmed, Ahî Emîr Hâc'ı özel sıfatlarla övmektedir¹⁷.

Bayburt'ta "Halifelerin örneği" Bayburtlu Ahî Ahmed, Sivas'ta "İlatifeler madeni, zarafetler kaynağı" Ahî Muhammed Divane, Akşehir'de "halifelerin sultanı" Akşehirli Ahî Musa 208, Larende'de Ahî Muhammed Bey çeşitli vesilelerle Ulu Arif Çelebi çevresinde anılmaktadır¹⁸.

Mevlevilerin başlangıçtan itibaren çeşitli şekillerde Melâmetî, Bektaşî, Hamzevî, Nakşî ve Halvetî gibi tarikatlarla yakın sayılabilecek ilişkileri dikkat çekerken, Mevlânâ'nın ünlü eseri Mesnevi farklı tarikatların kaynak kitapları arasında yer almıştır. Mevlânâ'nın yenilikçi ve etkileyici düşünceleri ise Mevleviye Tarikati çevresinden da-

¹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, (İstanbul, 1986), II, 57

¹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, 370.

¹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, 173-174.

¹⁷ Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Selçuklu Ahîlerine Methiyeleri", *Mevlânâ Araştırmaları* 4, (Ankara: Akçağ Yay. , 2012), s. 55-64.

¹⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, 184, 185, 198, 208, 234.

ha büyük bir alan oluşturmuş, ilmî, dinî, ahlakî ve tasavvufî açılardan her çevrede ilgi görmüş ve görmeye devam etmektedir.

Anadolu'da dehşet saçan Moğollardan bir miktar söz etmeye mecburuz. Köseadağ'da Sultan Gıyaseddin idaresindeki Selçuklu ordusunu 3 Temmuz 1243'te mağlup eden Moğolların önünde halk ve bilginler çaresiz kalmıştı. Sivas kadısı Kırşehirli Necmeddin, Moğollara mukavemet edilemeyeceği düşüncesiyle şehrin ileri gelenleriyle Moğol komutana hediyeler götürür. Sivasililer hayatlarını ve mallarını kurtarır, ancak şehir yağmalanır. Kayseri halkı kahramanca müdafaa yapar, ancak hıyanete uğrar ve şehir düşer, halk katledilir. Erzincan da yağmalanır, katliam yapılır. Malatya'da idareciler kaçır, halk düzeni sağlar. Geri dönen vali halktan topladığı altınlarla Moğolları ikna eder, halk bayram sevinci yaşar. Amasya'ya çekilen vezir Mühezzibüddin Ali, Amasya kadısı Fahreddin'le oturup ağlaşır ve çare ararlar. Moğollarla görüşmek üzere arkalarından giderler. Erzurum hududunda onlara yetişirler. Sonuçta büyük malî yükümlülükler kabul ederek Anadolu'nun siyasi birliğinin Selçuklu sultanları tarafından sağlanması için izin isterler. 1256 yılında bazı anlaşmazlıklar sonucu Moğol ordusu tekrar Anadolu'ya yönelir. Erzurum'dan Aksaray'a kadar şehirler talan edilir. Sultan İzzettin, askerinin 14 Ekim 1256 tarihinde Sultan Hanı civarında perişan olduğunu haber alınca Konya'yı sahipsiz bırakıp kaçır. Yine halk, bazı idareciler ve din adamları çareler arar ve hediyeler hazırlar. Konya'nın bu badireyi atlatmasında Cuma hatibinin etkileyiciliğinden veya Mevlânâ'nın yardımından söz edilir.

Mevlânâ'ya göre âciz olan veya âcizliğini bilen kişi, dert ve aşk sahibidir. Dert ve aşk sahibi olan da başarılı olur. İlginçtir, bu konuyu aç ve çıplak olan ve sonuçta saltanata erişen Moğollar üzerinden de örneklendirir. *Fîhi Mâ Fîh*'in bir bölümünde Moğollarla ilgili birkaç soru ve cevap vardır¹⁹. Biri Mevlânâ'ya sordu:

"Moğollar -bizim- malları alır ve zaman zaman da onlar bize mal bağışlar. Bunun hükmü acaba nasıldır?"

Mevlânâ izahtan sonra der ki:

"Netice olarak bizim malımız onlara haramdır ve onların malı bize helaldir."

Biri Mevlânâ'ya der ki:

¹⁹ Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Kitâb-i Fîhi Mâ Fîh*; nşr. Bedî'uzzaman-i Furûzânfer, (Tahran, 1369 hş), 6. Baskı, s. 64-65; krş. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, çev. Ahmed Avni Konuk, Haz. Selçuk Eraydın, (İstanbul: İz Yay., 1994), s. 60-62.

“Moğollar bu vilayete ilk olarak geldiklerinde çırılçıplaktılar. Bineleri öküç ve silahları odundandı. Şimdi ihtişamlı ve doygundurlar. En iyi Arap atları ve güzel silahlar onların elindedir.”

Mevlânâ cevap verir:

“Gönülleri kırık ve zayıf olduklarında, güçleri bulunmadığında Allah onlara yardım etti ve onların niyazını kabul etti. Böyle ihtişamlı ve güçlü oldukları bu zamanda Allah onları halkın zayıflığına rağmen helak edecek, böylece o yardımın Hak’tan olduğunu bilecekler...”

Bu ifadelerin ardından Moğolların bu âcizlik hâllerini ve isteklerini sahneleştirir. Bu sahnede Moğol padişahı bir mağarada oruç tutar huşu ile yakarır. Hak’tan ona bir nida gelir:

“Yakarışını kabul ettim. Çık, nereye gidersen muzaffer olacaksın.”

Fîhi Mâ Fih’in bu satırlarındaki üçüncü nüktede şudur: Mevlânâ’ya biri, Moğollar da kıyamet gününe inanıyor ve yargılama olacak diyorlar dedi. Mevlânâ buyurdu:

“Yalan söylüyorlar. Kendilerini Müslümanlarla ortak etmek istiyorlar, yani biz de biliyoruz ve ikrar ediyoruz. Deveye, “Nereden geliyorsun?” dediler. “Hamamdan” dedi. -Sorana kişi de- “Topuğundan belli” dedi. Şimdi eğer onlar haşre inanıyorsa, bunun alameti ve işareti nerede? Bu isyankârlıklar, zulüm ve kötülük kat kat toplanmış buz ve karlar gibidir...”

Bir bilim adamının, “Mevlânâ Fîhi Mâ Fih’inde Cengiz Han’ın ilahî mesaj aldığını söyler” tespitinin kaynağı bu üç nüktenin ikincisidir. Bu ibarelerden, daha önce kimsenin aklına gelmeyen böyle bir yargıyı oluşturmak ve ithama yönelmek nasıl mümkün olabilir?

Horasan ve Maveraünnehir geleneğini kaynak edinen ilk Anadolu ariflerinin Mevlânâ’ya olan hürmet ve muhabbetlerine örnek olmak üzere bazı isimleri anmak yerinde olacaktır. Yunus Emre (öl. 1321) Hz. Mevlânâ ile gençlik yıllarında görüşmüş olmalıdır. Onun düşünce ve mana dünyasındaki Mevlânâ ile beraberliğini şu beyitleri de teyit etmektedir:

*Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalâ
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır²⁰.*

Yunus Emre için Mevlânâ Celâleddin, “Kutb-i Cihân”dır. Kutb-i cihan ise âlemin kalbidir, zahir ve batın âlemlerinin idarecisidir.

*Bir gönül ele getir ferâgat ol geç otur
Konya şehrinde yatur ol iki sultan kanı*

²⁰ Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin, Nşr. Mustafa Tatçı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. , 1990), s. 82.

*Fâkih Ahmed Kutbu'd-dîn Sultân Seyyid Necmü'd-dîn
Mevlânâ Celâlî'd-dîn ol kutb-i cihân kam²¹.*

Yunus Emre'yle çağdaş Gülşehrî, 717/1317'de tamamladığı Gülşennâme'de (Mantıku't-Tayr) kaynaklarından olan Mevlânâ'yı hep diri olarak görmektedir:

*Şeyh Mevlânâ Celâleddin durur
Kim cihanda ber-ale't-ta'yîn durur
Görmedik bir er cihândan gitmedi
Ol Celâleddin cihândan gitmedi²².*

Garîbnâme'sinde Mesnevi'den izler bulunan Âşık Paşa'nın (öl. 1332) oğlu olan Elvan Çelebi 760/1359 tarihli Mesnevisinde Mevlânâ'yı manalar denizinin incisi, varlık vilayetinin burcu ve ruh hazinesi gibi özelliklerle anmaktadır:

*Ol ma'ânî deniziniün dürci
Ol vilâyet vücûdunun burcu
Ol celâl ol kemâl ibni cemâl
İlm envâr içinde bedr-misâl
Rahmet' Allah aleyhi Mevlânâ
Mahz-ı genc-i revân idi cânâ²³*

Yazıcıoğlu Mehmed (öl. 855/1451) Mesnevi'nin 3. beytini çevirip Anadolu'da asırlarca ellerde dolaşan ünlü eseri Muhammediye'sine (telif 853/1449) yerleştirmiştir. Mevlânâ'nın anılan beytinin çevirisi:

"İştîyâk derdini anlatmak için, ayrılıktan parça parça olmuş sine istiyorum."

Yazıcıoğlu Mehmed'in beyitleri:

*Gönül bir sine ister kim firâk odına yanmışdur
Ki şerha şerha olmuşdur yanıp derd-i dilârâdan
Ki tâ şerh-i firâk idem beyân-ı iştîyâk idem
Ki vâsf-ı ihtirâk idem degülse seng-i hârâdan²⁴*

Hüdâyî ise (öl. 1480), Mevlânâ'nın yolunda olanların Rahman'ın

²¹ Yunus Emre Divanı, s. 396.

²² Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yay. , 1998) s. 36 (*Mantıkuttayr*, Tıpkıbasım, (Ankara: TTK, 1957), s. 71'den naklen)

²³ Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 31.

²⁴ Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 50.

rahmetine ulaşacağını dile getirmektedir:

*Ey dil istersen eğer kâmil ola noxsânun
Secdegâh it eşîğin Hazret-i Mevlânâ'nun
Sıdk ile sâlik olan silk-i Celâleddin'e
Şühbesiz vâsıl olur rahmetine Rahmân'un*²⁵.

Bu noktada Anadolu geleneğine işaret etmeye çalıştığımız için Mu'înî'nin (öl. 1465), Mesnevi'nin 1. defterinin 14.404 beyitlik açıklamalı manzum çevirisine dikkat çekilmelidir. O, bu eserini Mesnevi-i Murâdiyye adıyla 1436 yılında tamamlayarak, yazılmasını teklif eden II. Murad'a takdim etmiştir²⁶. Mevlânâ ve eserleriyle ilgili Anadolu'da yazılan manzum veya mensur kitaplar, yüzleri bulmaktadır²⁷.

Osmanlı âlimleri Mevlânâ'ya genel olarak büyük saygı göstermiştir. Osmanlı Devletinin Bursa'da ilk şeyhülislamı olan (1425) Molla Fenârî (öl. 834/1431), Mevlânâ'nın Mesnevi'nin önsözünü *Şerhu Dîbaceti'l Mesnevi* adıyla Arapça olarak şerh etmiş, Mevlânâ'yı "Muhakkik arif, şeyh, salik velilerin kutbu" diye anmıştır²⁸. Yine ünlü Osmanlı kazasker ve âlimlerinden Taşköprüzade İsmâmeddîn Efendi (öl. 1561) ve onun Arapça eserini Türkçeye çeviren oğlu Kemâleddîn Efendi (öl. 1621) Mevlânâ'yı yücelterek Hanefi Mezhebi'ndeki yerine işaret etmektedir.: "Ve yine ulemâ-i kibâr ve meşâyih-i celilü'l-mikdâr dandır ki mezheb-i Hanîfiye anınla müşerref ve pür-envâr olmuştur, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin el-Konevîdir"²⁹. Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür.

Anadolu'daki Türkçe ve Türkçe şiir Mevlânâ ve oğlu Sultan Velid'le irtibat kurularak başlatılmaktadır³⁰. Anadolu'daki şiir ve şairin

²⁵ Mustafa Erdoğan, "Klasik Türk Şiirinde Mevlânâ Medhiyeleri ve Mecmua-i Medâyih-i Mevlânâ", *Mevlânâ Araştırmaları* 3, (Ankara: Akçağ Yay.), s. 155-174; s. 161.

²⁶ *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si / Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, I-II, Haz. Kemal Yavuz, (Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007).

²⁷ Ali Temizel, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevilik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi 2009).

²⁸ Mustafa Aşkar, "Molla Fenari'nin (ö.834/1431) 'Şerhu Dîbaceti'l Mesnevî' Adlı Risalesi ve Tahlili", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi-Mevlânâ Özel Sayısı*, Yıl: 6, S. 14, (Ankara, 2005), s. 83-102.

²⁹ Kemâleddîn Efendi, *Mevzû'âtü'l-ülûm*, I-II, (İstanbul, 1313 h.), I, s. 744.

³⁰ Lars Johanson, "Mevlânâ Celâleddin Rumi ve Türk Şiirinin Doğuşu", Çev.

arka planında Selçuklu üslubu ve Mevlânâ'nın varlığı etkindir. Latîfi (1491-1582) *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sında Hazret-i Konevî lakabıyla ilk sıraya yerleştirdiği Mevlânâ'yı Anadolu şairlerinin önderi ve öncüsü gibi sıfatlarla anmaktadır³¹. Anadolu'daki edebî gelenekte Mevlânâ özel bir yere sahiptir. Diyebiliriz ki Anadolu'daki ilk Farsça ve Türkçe şiirler vasıtasıyla Horasan ve Türkistan kaynağına ulaşmada Mevlânâ'nın varlığı araştırmacılar için büyük bir imkândır. Mevlânâ yukarıda sadece bazı öncülerine yer verdiğimiz arif şairler gibi, diğer şairlerimizin de şiir dünyasında yer edinmiş önemli bir şahsiyettir. Klasik Türk şiirinin büyük şairlerinden Ahmet Paşa, Bâkî ve Şeyhülislam Yahyâ gibi ünlü şahsiyetlerin şiirlerinde de Mevlânâ yer bulmaktadır.

Mehmet Uzman, *Mevlânâ Araştırmaları 1*, (Ankara, 2007), s. 283-296; M. Şerefeddin Yaltkaya, "Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler", *Türkiyat Mecmuası*, s. 4, (İstanbul 1934), s. 111-168; Adnan Karaismailoğlu, "Mesnevî'de Türk Adı ve Kullanım Özellikleri", *Mevlânâ Araştırmaları 1*, (Ankara ,2007), s. 269-282; Fahrettin Coşguner, 'Mesnevî'de Türkçe Kelimeler', *Mevlânâ Araştırmaları 1*, (Ankara, 2007), s. 310-350.

³¹ Latîfi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ* (İnceleme-Metin), Haz. Rıdvan Canım, (Ankara, 2000), s. 81,110.